

TÁRSASÁGI KÖZLEMÉNYEK

KAKAS JÓZSEF KÖSZÖNTÉSE

Társaságunk választmánya február 28-án köszöntötte tiszteleti tagját, KAKAS JÓZSEF ny. meteorológiai intézeti főosztályvezetőt, aki 1979. július 31-én töltötte be 70. életévét.

A sokoldalú, geográfiai alapképzettségű és szemléletű éghajlatkutató — a természet és az ember kapcsolatának felismerésében igen eredményesen hasznosítva történeti „beütését” — munkásságát hazánk éghajlatának alapvető problémáira éppen úgy kiterjesztette, mint mindazokra a lazább-szorosabb összefüggésekre, amelyek a Földünk szférái, ill. az ember és az éghajlat között fennállnak. Így igen eredményesen foglalkozott (csak néhány példát ragadva ki munkaterületei közül) a talaj s vízháztartása és az éghajlat kapcsolatával, a szélviszonyokban rejlő energiatermelési lehetőségek elemzésével és — talán ez a legjelentősebb kutatási eredménye — Magyarország éghajlata mind ez ideig legalaposabb, objektív adatokra épülő rendszerének megalkotásával.

Több mint 3 évtizedes aktív munkásságát a meteorológusok 60 éves korában és nyugalomba vonulása alkalmából (1971) méltatták, értékelték. Ez alkalommal megállapítva, hogy a nyugalom évei alig térnek el aktív tevékenységének kiváló eredményességétől, igen nagyra kell értékelnünk az *Időjárás* szerkesztésében névtelenül végzett, de a folyóirat magas színvonalán jól érzékelhető munkáját. Azzal pedig, hogy közismert éghajlati-atlasz szerkesztő-sikereinek folyományaként két kontinens — Európa, Észak- és Dél-Amerika — nemzetközi kiadásban megjelenő éghajlati atlaszainak lektora, korrektora és nyomdai szerkesztőjeként ma is dolgozik, miáltal nemcsak saját hírnevét növeli, hanem a magyar földrajz és éghajlatkutatás rangját is emeli.

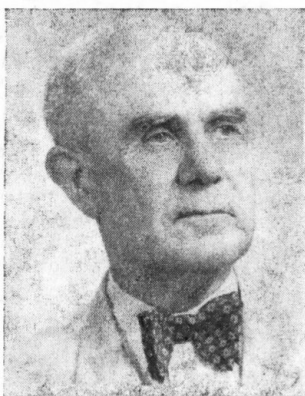
Ezekhez az előzményekhez hasonló további jó munkát, sok sikert kívánunk az életének 70-es éveit megkezdett KAKAS JÓZSEFnek!

KÉRI MENYHÉRT

DR. TULOGDI JÁNOS

1891—1979

Emlékezünk: „Nem ismerem nagyobb örömet, mint mikor a csodálatos barlangok mélyében gyönyörködhettem és a természetben vadvirágcsokrot szedhettem”; „Az örömet meg kell osztani” — hallgattuk jól ismert vallomásait öt esztendővel ezelőtt utolsó közös kirándulásunkon a Balaton-felvidéken. Aznap megnézte a Tapolcai-tavasbarlangot és Tihanyban egy kis csokor vadvirágot szedett. Margitkámnak viszem — mondta kissé restelkedve, mert az is hitvallásához tartozott, hogy „a természetet nem

szabad kifosztani”, s virágot is csak néhány szálát szabad szedni. Azután napnyugtakor rég múlt balatoni barangolásairól mesélve, a visszaemlékezés hatására megújodott örömet megosztotta velünk. Akkor még nem sejtettük azt, amit ma már tudunk. Tudjuk, hogy a Tapolcai-tavasbarlang volt az utolsó, amelyben gyönyörködött, a szeretett hitvesének szedett „tihanyi virágcsokor”, volt az utolsó, amit magyar földön szedett, s 1974. október 27-e volt az utolsó nap, amelyen örömet megosztotta ve-

lünk. Harmadnap elrobogott vele az Orient exprezs Kolozsvárra, s többé a *Drága Embert* Budapesten már nem láttuk.

Nem is láthatjuk többé, mert 1979. október 1-én DR. TULOGDI JÁNOS nyugalmazott egyetemi tanárnak, geográfusnak, Erdély nagy természettudósának és természetjárójának nemes szíve megszűnt dobogni. A magyar geográfusok, a földrajztanárok, a kortársak, a tanítványok, a barátok és a tisztelők népes tábora búcsúzik. Búcsúznak a szülőföld és Erdély beharangolt tájai: Aranyosszék, Kalotaszeg, Szilágyság hegyei és völgyei, folyói és patakjai; a Kárpátok bércei és hágói; — a megvallatott Tordai- és Túri-hasadék; a Bihar beszélt barlangjai és a szülőháza „védelembe vett” természeti kincsei; a Detonáta, a Dévai-várhegy, a Csomád krétere és a Mezőség tavai.

TULOGDI JÁNOS rendkívül tartalmas, eredményekben gazdag és emberiségben követésre méltó hosszú út után tért megfáradtan megnyugodni. Ahhoz a század eleji erdélyi szellemiség talaján felnőtt generációhoz tartozott, amelyet minden körülmények között az abszolút humánus és az emberi méltóság tisztelete jellemzett. SZÁDECZKY-KARDOSS GYULA és CHOLNOKY JENŐ tanítványaként — az utóbbi két évtizedben elhunyt TÖRÖK ZOLTÁN, BALOGH ERNŐ és BÁNYAI JÁNOS mellett — az erdélyi természettudományos iskola kimagasló geográfus egyénisége volt. Ebből az iskolából került ki évfolyamtársa és jó barátja, a néhai SÜMEGHY JÓZSEF, a mi szeretett Szepi bácsink is. Kiváló egyéni képessége, lankadatlan tudomány- és munkaszeretete, széles körű természettudományos műveltsége, kitűnő memóriával párosult nagy olvasottsága és irodalmi jártassága, ernyedetlen szorgalma és kitartása, valamint páratlan természetszeretete tette lehetővé, hogy korának és szülőhazájának kiemelkedő földrajztudósa lehessen. Pedig háborús sebeit egész életén át hordozva — minden anyagi támogatás nélkül — művelte oly magas szinten tudományát.

A tudós professzor nagysága mellett óriássá nőtt TULOGDI JÁNOS az Ember is. Mint ember és mint oktató professzor is olyan nemes tulajdonságokat egyesített magában, amilyen mai világunkban csak nagyon kevesnek adatik meg. A nemes lelkű, szerény, lelkiismeretes, mindig őszine JÁNOS bácsit mindenütt bizalom, szeretet és megbecsülés vette körül. Ezt különösen Budapesten és Debrecenben érezte, s az utóbbi időben ezért is jött oly gyakran körünkbe. Szerettük benne az egyszerű, közvetlen, mindig segítőkész, nyílt szívű embert és tiszteltük, becsteltük benne a fáradhatatlan szerény tudóst. Környezetére a legmélyebb benyomást mélyen humánus, erkölcsös emberi magatartása gyakorolta. Természettudós volt, bár valójában *etikát* taníthatott volna a legmagasabb szinten. Legszebb követésre ajánlható erényei közé tartozott, hogy tisztelte és szerette az embert és tiszteletben tartotta mindenki ember méltóságát. Csak barátai voltak, ellenségei soha — mert akiről jól nem mondhatott, arról nem beszélt.

Életműve annyira gazdag, hogy e rövid megemlékezés keretében csak tudományos pályafutásának fontosabb állomásait említhetjük meg.

TULOGDI JÁNOS 1891. október 12-én született Tordán. Középiskolai és egyetemi tanulmányait Kolozsvárott végezte. 1912—1914 között gyakornok az Ásvány- és Földtani Intézetben SZÁDECZKY-KARDOSS GYULA professzor mellett. 1914 és 1918 között mint önkéntes részt vett az első világháborúban, ahol 1915-ben egész életét végigkísérő súlyos sebesülést szenvedett. Hazatérte után 1918-tól 1945-ig a Kolozsvári Református Kollégium tanára volt. 1925-ben a budapesti Tudományegyetemen doktorátust szerzett. Közben 1943-ban egyetemi magántanárrá habilitálták. 1945-ben tanszékvezető egyetemi tanárrá nevezték ki a Bolyai Tudományegyetem Földrajzi Tanszékére, ahol egészen nyugdíjaztatásáig, 1959. szeptember 29-ig irányította a munkát.

TULOGDI JÁNOS életét és tudományos pályafutását népének hűséges és tudatos szolgálata jellemezte. Mindenekelőtt *oktató-nevelő tanár* volt! Több mint 40 éves kollégiumi és egyetemi tanári működése alatt céltudatos felkészültséggel, a kor színvonalán álló, megalapozott tudással és lelkesítő előadói készséggel végezte oktató-nevelő munkáját. Élete, tudományos oktatói tevékenysége szorosan egybeforrott a szülőháza megismerésével és az *ifjúság természettudományos nevelésével*. Céltudatosan oktatta és atyai szeretettel nevelte az ifjúság generációt és a földrajztanárok népes seregét. *Varázslatos előadó volt*. Személyes élményekkel átszőtt — vázlatokkal illusztrált —, szuggesztív előadásai nyomán „megelevenedtek” a természeti tájak, „kiemelkedtek” a hegységek, „bevágódtak” a folyók, „megmozdultak” a gleccserek, „kinyíltak” a barlangok és „mozgásba jöttek” a suvadásos lejtők. A Tordai-hasadék is „megnyílt” a szemek előtt, s a Hargita kialudt vulkánjai is füstölni kezdtek, ha ő beszélt róluk.

Professzori nagyságát jelzi, hogy alig tizenök esztendei egyetemi működése alatt — CHOLNOKY követően — tanítványainak kicsiny seregéből korszerű földrajzi iskolát teremtet Erdélyben. Középiskolai és egyetemi tanítványainak népes tábora otthon, Erdélyben és a nagyvilágban szétszóródva a legkülönbözőbb pályákon: tanárként, orvosként, mérnökként, tudósként és művészként szolgálja népüket a Mester és az ősi kollégium szellemében.

A kitűnő oktató-nevelő pedagógus Magyarországon elsősorban tudományos munkásságával vált ismertté. A kolozsvári *Cholnoky—Szádeczky-iskola* szellemi öröksége és a kor követelménye nyilvánult meg abban, hogy mint földrajztudós a természetföldrajz valamennyi diszciplináját kutatási szinten művelte. Foglalkozott tájföldrajzzal, geomorfológiával, hidrológiá-

val, földtani és paleontológiai feldolgozással, barlangkutatással és néprajzzal. Tudományos tevékenységét 40 éves szorgalmas kutatómunka és mintegy 300 megjelent tanulmány, könyv és népszerűsítő cikk fémjei. Legkedvesebb területe a barlangkutatás volt, s e szakterület legkitűnőbb bibliográfiusaként tartották számon. Többek között nevéhez fűződik az erdélyi barlangok teljes bibliográfiájának a feldolgozása is.

A természetföldrajz teljes tárgykörét felölelő munkásságában tallózva, íme néhány alapvető tanulmánya: A Székelyföld földrajza, Kalotaszeg földrajza, A Békás-szoros, Kolozsvár környékének geomorfológiai kialakulása, A Csoklovinai-barlang, A Kucsulátfalvi-barlang, A Tordai-hasadék „kéményseprő”-barlangja, A cseppkövek keletkezésének gyorsasága, Erdély geológiája, Kolozsvár környékének pleisztocén képződményei, Adatok Erdély paleolitikumához, A meanderforrás és szerepe a meander nyakának átvágásában, Adatok Kolozsvár környéke forrásainak ismeretéhez, Torda földrajzi helyzete és jelentősége, A földfelszín fejlődésének dialektikája, Cseppköves barlang Körösfő alatt stb. Életművét a Tordai-hasadék c. munkájával koronázta meg, amely kutatómódszertani és tartalmi vonatkozásban egyaránt követésre ajánlott muntaszerű komplex földrajzi feldolgozás. Talán szülővárosának, Tordának is szerepe volt abban, hogy a Hesdaát-patak völgye élete legkedveltebb kutatásterülete volt. 126-szor járta végig a Tordai-hasadékot, s amint gyakran mondogatta, mindig fedezett fel újat benne.

A fáradhatatlan természettudós mestere, СНОЛНОКЪ nyomdokain haladva sokoldalú tudományos munkássága mellett rendkívül széles körű értékes tevékenységet fejtett ki az *erdélyi magyar közművelődésben* is. Tudását és kiváló írói—előadói képességét — a földrajz közművelődést szolgáló népszerűsítésével — már kora ifjúságától kezdve népe javára hasznosította. Az egykori erdélyi kultúregyesületekben (Erdélyi Múzeum Egyesület, Erdélyi Kárpát Egyesület) nem kevesebb mint 130 vetítettképes földrajzi tárgyú ismeretgyarapító előadást tartott: s az egyesületek folyóirataiban, az *Erdélyben*, a *Pásztortűzben* és a *Magyar Népből* összesen 260 magas színvonalú, általános közművelődést szolgáló tanulmányt tett közzé. A népszerű tudós professzor élete nyugdíjas korszaka is lankadatlan szorgalmas munkában telt el. Két évtizedes adatgyűjtés alapján elkészült utolsó korszerű munkája, a *Földrajzi Kislexikon* is elsősorban a széles néprétegek közművelődését szolgálja.

Az oktató, nevelő, kutató tudós professzor mellett Erdély-szerte jól ismert volt a *természetjáró és természetvédő* TULOGRD is. Neve egy hosszú korszakot zárt le az erdélyi turista mozgalomban, ahol a fiatalabb nemzedékek a természetjárók nagy öregjeként ismerték és tisztelték. Szenvéde-lyesen szerette a természetet. Fiatal kollégiumi tanár korában bejárta Olaszországot (1925), Franciaországot (1926), Svájcot (1926) és Ausztriát (1928), ahol elsősorban az Alpok barlangjait (San Cansianói-, Postumiai-, Adelsbergi-, Capri-Kékbarlang) és gleccsereit (Mer de Glas, Bossous, Aletsch, Tiescher) tanulmányozta nagy lelkesedéssel.

Számos külföldi kongresszuson (Nemzetközi Turista Kongresszus, Chamonix 1932, Cortina d'Ampezzo 1933, Magyar, Osztrák és Német Barlangkutatók Kongresszusa, Bpest, Nemzetközi Zoológiai Kongresszus, Bpest) és vándorgyűlésen (Magyar Orvosok és Természetjárók Vándorgyűlése, Pécs 1927, Sopron, 1929) vett részt és tartott előadást. Több alkalommal bejárta Magyarországot is, ahol elsősorban szintén a barlangokat tanulmányozta nagy érdeklődéssel. A 82-ik életévét betöltött barlangkutató kívánságának tettünk eleget, amikor utolsó magyarországi kirándulásán megmutattuk neki a Tapolcai-tavasbarlangot.

„Mint tudatos természetjáró elsősorban szeretett szülőhazája minél jobb megismerésére törekedett. *Ismerte Erdély minden zugát*. Mintegy 500 nagyobb, főleg az Erdélyi Kárpát Egyesület által szervezett kiránduláson vett részt, többnyire mint túravezető. De nemcsak szenvéde-lyesen szerette a természetet, hanem egész életén át frásaival, előadásaiival és mindennapi tetteivel annak tudatos védelmezője is volt. Aggodalom töltötte el természeti környezetünk pusztulásáért. Nem most, — amikor divatos szokássá vált a vészharang kongatása —, hanem több mint 50 évvel ezelőtt megjelent frásaiban („Természeti kincseink védelme Erdélyben” — *Pásztortűz* 1927) szót emelt a természet védelmében. „A természetjárónak a természetvédelem előharcosának kell lennie. Ezzel tartozik a természetnek azért a testi, lelki boldogságért, a sok feledhetetlen óráért, napért, amit neki a természet nyújtott” — fogalmazta meg a felelősen gondolkodó, természetszerető ember hitvallását. A hatásos természetvédelmet elsősorban nem törvényalkotásokban és büntető intézkedésekben látta, hanem természetszerető, tudatos emberi magatartás kialakításában. S ennek érdekében is mindenkinél többet tett. Ezt a célt szolgálták e tárgykörben megjelent (Természetjárás és természetvédelem, A természetvédelem jelentősége és feladatai, Természetjárók könyve stb.) utolsó frásai is.

TULOGRD JÁNOS céltudatosan ápolta a haladó hagyományokat is. Többek között neki köszönhetjük a hazánknak csaknem teljesen feledésbe ment utolsó nagy polihistorunk, BRASSAI SÁMUEL földrajzi munkásságának a feldolgozását is.

TULOGRD JÁNOST a folyton tenni akaró ember nyugtalansága egész életében céltudatos tevékenységre ösztönözte. Kivette részét a köz javát szolgáló munkából is. Kollégiumi tanár korában — amikor betegsége mozgásában még annyira nem gátolta — számos társadalmi funkciót töltött

be. Többek között az Erdélyi Kárpát Egyesület alelnöke, Turista Szakosztályának elnöke, az Erdélyi Múzeum Egylet választmányi tagja, Természettudományi Szakosztályának titkára volt.

Az érzékeny lelkületű puritán tudós hitvallásként vallotta, hogy „az örömet meg kell osztani” — s bár jómaga 88 esztendőn keresztül mindenkinek csak örömet osztogatott — szorgalmas, lelkiismeretes, becsületes munkásságban eltelt hosszú életében nem részesült túl sok anyagi és erkölcsi megbecsülésben. A sors kegyetlensége, hogy elismerést is csak azoktól kapott, akiktől nem várt: 50 éves tudományos munkássága elismeréseként 1971-ben 80. születésnapja alkalmával a Magyar Földrajzi Társaság és a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat (1970) tiszteleti tagjává választotta, a Magyar Földtani Társulat pedig emléklappal tüntette ki.

TULOGDI JÁNOS tanári pályáját és földrajzi kutatásait befejezte: a toll, amellyel ragyogó tanulmányait írta, kiesett kezéből; ajka, amely a tudományos igazságot oly lelkesen hirdette, elnémult, Életútja beteljesedett, célkitűzéseit megvalósította. Amit felelős emberként, tudatos tanárként és szerény tudósként tehetett, azt ő maradéktalanul megtette. Távozása mérhetetlen fájdalom, mert a kegyetlen végső búcsút jelenti, amelybe bele kell nyugodnunk. Emlékét, szellemét és örökre hagyott gazdag életművét a szülőhaza népes családján kívül szeretettel és kegyelettel őrzik és ápolják a magyarországi tanítványok, barátok és tisztelők.

ÁDÁM LÁSZLÓ

HARKAY PÁL

(1913—1980)

Sokéves baráti kapcsolat fűzött sokunkat Hozzá, mert Ő mindenkivel barát volt. A természet; a földrajz, a család, a környezet formálta emberszeretővé.

Kedves halottunk a szeretet szötte szálakból sokat kapott vissza még életében. A tél folyamán amikor betegen feküdt és volt tanárjelöltjei meglátogatták, ezt mondta: „túl sokat dolgoztam, elégtlen, átdom a stafétabotot nektek.” 1980 januárban át is adta. Teste a váci alsóvárosi temető földjében pihen.

A barát, a jó kolléga, a nagyra becsült földrajztanár 1913. szeptember 16-án született a Csanád megyei Nagylak községben. Mind az apa, mind az édesanya Kecskemétről származott. Édesapja törvényszéki bíró, édesanyja, TASSI ZSUZSANNA tanárnő volt. Dédapja HORNYIK JÁNOS, aki Kecskemét város főjegyzője volt, megírta Kecskemét város történetét négy kötetben, ezért a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorába választották.

A család származási helyén, Kecskeméten kezdte meg tanulmányait HARKAY PÁL, majd erettség után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karán földrajz-történelemből szerzett tanári oklevelet. Már diák korában szerette a természetet és betúrázta szinte az egész országot. De szerette az idegen nyelveket is, és hogy tudását fejlessze, néhány nyarat Ausztriában töltött, egyetemi hallgató korában pedig Olaszországban a „Siennai Nyári Egyetem” hallgatója volt. Mint sok más pedagógus, az 1937-es diploma megszerzése után nem kapott állást. A fiatal tanár Firenzébe utazott, ott művészettörténeti tanulmányokat folytatott, majd államvizsgát is tett az ottani egyetemen.

1939-ben Kassán, a „Középfokú Gazdasági Tanintézetben” kezdte meg pályafutását, majd Keszthelyre, onnan pedig Budapestre került. 1949-ben a Vallás és Közoktatási Minisztérium Mezőgazdasági Főosztályának volt a vezetője.

A Budapesti Pedagógiai Főiskola létrehozásakor a Földrajz Tanszékre került adjunktusnak, és ott működött a főiskola megszűntéig. Hiába hívták Egerbe, Nyíregyházára, Ő hű maradt a Cukor utcai épülethez, amit az Eötvös Loránd Tudományegyetem vett át és az Apáczai Csere János Gimnáziumban 23 évig működött mint gyakorló iskolai vezető földrajztanár.

A gyakorló gimnáziumban a tanárjelöltek százait vezette be a földrajztanítás módszerébe. Az ott kialakított zárt láncú televíziós óráit tanártársai és a jelöltek mindig nagy érdeklődéssel várták, s napokig beszéltek róluk.

Ő dolgozta ki a földrajztanítás problémafelvető módszerét. Nyugdíjba vonuláskor ezt írta önéletrajzába: „Nagyon szerettem a földrajzot, és tanítványaimmal meg tanárjelöltjeimmel is megszerettetni volt a célom, úgy érzem ezt elértem.”

Tanári hivatásán túl is sokoldalúan tevékenykedett. A Magyar Földrajzi Társaság választmányi tagja volt, a TIT Földtudományi Szakosztályának 1952-óta vezetőségi tagja. Előadott a „József Attila Szabad Egyetemen.” „A Föld és Ég” c. földrajzi és csillagászati folyóirat szerkesztő bizottsági tisztjét is betöltötte.

Sokat publikált. Színes ismeretterjesztői írásai a Föld és Ég-ben, az Élet és Tudomány-ban, a Köznevelés-ben, a Földrajztanítás-ban jelentek meg. Részt vett a „Változó Világ” c. könyv